

مجله‌ی برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری

سال پنجم، شماره‌ی ۱۸، پاییز ۱۳۹۵

صفحات ۲۲-۸

نگرش جامعه محلی نسبت به مخاطرات ادراک شده توسعه گردشگری کشاورزی (مطالعه موردی: شهرستان تنکابن)

زهرا حیدری^۱

سیدعلی بدری^۲

محمد سلمانی^۳

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۱۲/۲۱ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۰۹/۱۳

چکیده

فعالیت‌های گردشگری کشاورزی به عنوان فعالیت مکمل کشاورزی یکی از راهکارهای توسعه و احیای کشاورزی مناطق مختلف کشور محسوب می‌شوند اما با توجه به وجود ریسک در ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی، طبیعی و روان‌شناختی که به عنوان تهدیدی بر فعالیت‌های کشاورزی و در پی آن گردشگری کشاورزی است، بررسی و درک آنها ضرورت می‌یابد. هدف از این پژوهش شناخت ریسک‌های اثرگذار بر فعالیت‌های کشاورزی و ارائه پیشنهاداتی در راستای تعدیل آن‌ها است. منطقه مورد مطالعه نواحی روستایی حوضه رودخانه شیرود شهرستان تنکابن است که ساکنان آن به فعالیت‌های کشاورزی اشتغال داشته و منطقه از ظرفیت‌های لازم برای ایجاد و توسعه گردشگری کشاورزی برخوردار است. روش تحقیق در این پژوهش، کاربردی و از نظر ماهیت، توصیفی-تحلیلی از نوع علی است. جامعه آماری تحقیق را کشاورزان ۷ روستای منتخب در حوضه رودخانه شیرود از بخش مرکزی شهرستان تنکابن تشکیل می‌دهند. معیار انتخاب روستاها به روش تخمینی و بر اساس شناخت محقق بوده و نیز برای انتخاب جامعه نمونه تحقیق (کشاورزان) از روش کوکران استفاده شده است. ابزار میدانی تحقیق پرسشنامه محقق ساخت است که بر اساس مبانی نظری و تجارب موفق علمی منتشر شده، تهیه شده و اطلاعات با استفاده از مدل‌های آماری مرتبط با هدف و نوع داده‌ها، پردازش شده است. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که با توجه به نگرش پاسخگویان به میزان اثرگذاری ریسک‌های ادراک شده بر تمایل به توسعه گردشگری کشاورزی، ریسک‌های اقتصادی، ریسک‌های تولید و بازار، ریسک‌های طبیعی، ریسک‌های اجتماعی-فرهنگی و ریسک‌های سیاسی-نهادی به ترتیب در درجه اول تا پنجم اثرگذاری قرار می‌گیرند.

واژه‌های کلیدی: نگرش، ادراک ریسک، توسعه گردشگری کشاورزی، نواحی روستایی، شهرستان تنکابن.

^۱ دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه تهران

^۲ نویسنده مسئول: دانشیار گروه جغرافیای انسانی دانشگاه تهران (sabadri@ut.ac.ir)

^۳ دانشیار گروه جغرافیای انسانی دانشگاه تهران

مقدمه

تنوع نواحی روستایی تحت تأثیر ویژگی‌های خارجی، تاریخ مختلف و سطوح مختلف توسعه و هم‌چنین شرایط مختلف محیطی ایجاد می‌شود. از گذشته تفاوت‌ها بین فعالیت‌های حرفه‌ای و فرهنگی مردم وجود داشته و دارد، تفاوت به این معنا است که وضعیت جمعیتی در دوره‌های مختلف تاریخی، عواملی هستند که وابستگی متقابل به یکدیگر دارند و همین سبب شکل‌گیری سطحی از توسعه و موقعیت‌های هر منطقه در هر کشور می‌شود. ویژگی‌های کلی‌تر و مهم‌تر ناشی از این تفاوت‌ها، در حال حاضر استانداردهای متفاوتی را در زندگی مردم روستایی در مناطق مختلف شکل می‌دهد (برلیک^۱، ۲۰۱۱: ۲۰). از دهه ۷۰ قرن بیستم فعالیت‌های گردشگری به‌طور قابل ملاحظه‌ای در مناطق روستایی تمام کشورهای توسعه یافته در سراسر جهان افزایش یافت که نقشی کلیدی در توسعه مناطق روستایی که با مشکلات اقتصادی و اجتماعی مواجه بودند، بازی کرده‌است (سو^۲، ۲۰۱۱: ۱۴۳۸). گردشگری کشاورزی به عنوان بخشی از گردشگری روستایی (اردستانی، ۱۳۸۷، ۱۳۵) و مبتنی بر اصول پایداری است که در کمیسیون همکاری‌های زیست‌محیطی مطرح شده (نچر^۳، ۲۰۱۵: ۱۷۷) که به صورت تفریحی است و بر تولید و خدمات در محیط مزارع، تأثیر قابل توجهی دارد (پلوچا^۴، ۲۰۱۱: ۲۰۰). این نوع گردشگری، در پژوهش‌ها و توسط مشتریان خدمات گردشگری، به عنوان خدمات گردشگری فرعی و اضافی، به جای ابزارهای تقویت‌کننده کشاورزی در کسب و کار کوچک با درآمد زیاد، درک شده‌است. گردشگری در این معنا یک اولویت و فعالیت غالب نیست اما به دلیل وجود جاذبه‌ها، پیشنهاد درستی برای ارائه خدمات کمکی به مزارع در ایجاد ارزش‌ها و درآمدهای جدید است (دمونجا^۵ و بکک^۶، ۲۰۱۱: ۳۶۱).

در سال‌های اخیر، کشاورزی در بیشتر نواحی کشور با مشکلات بسیاری مواجه شده که دیگر پاسخگوی مسائل اقتصادی روستاییان نیست. از این‌رو با توجه به ظرفیت‌های کشاورزی موجود برخی از این نواحی برای ایجاد و توسعه فعالیت‌های گردشگری کشاورزی و حضور گردشگران در منطقه، می‌توان از این فعالیت‌ها به عنوان فعالیت مکمل بخش کشاورزی باری جست، اما نکته‌ای که در این بین مطرح می‌شود، وجود برخی ریسک‌ها است که در دو دسته ریسک‌های انسانی (اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی و روان‌شناختی) مانند ریسک در سرمایه‌گذاری‌های نوین، ریسک در پذیرش گردشگران، ریسک در تعاملات فرهنگی و ریسک‌های طبیعی- محیطی مانند سیل، زلزله، خشکسالی و مانند آن جای می‌گیرد که به فراخور هر منطقه، متفاوت است و می‌تواند بر فعالیت‌های کشاورزی و هم‌چنین نگرش روستاییان و کشاورزان در راستای تمایل به پذیرش و ترویج این نوع

¹ Brelik

² Su

³ Nechar

⁴ Polucha

⁵ Demonja

⁶ Bacac

خاص گردشگری اثرگذار باشد. در واقع توسعه کشاورزی است که توسعه گردشگری کشاورزی را به همراه خواهد داشت. بنابراین اگر بدون شناسایی و مدیریت این ریسک‌ها در نواحی روستایی روی فعالیت‌های ذکر شده سرمایه‌گذاری صورت گیرد، پیامدهای منفی بسیاری را در پی خواهد داشت. بر همین اساس هدف اصلی از این پژوهش بررسی و شناخت ریسک‌های موجود در نواحی روستایی است که به عنوان تهدیدی برای فعالیت‌های کشاورزی و روستاها محسوب می‌شود. حال سؤال این است که مهم‌ترین ریسک‌های موجود در راستای توسعه گردشگری کشاورزی کدامند؟

مبانی نظری

در ادبیات مربوطه مفهوم گسترده‌ای برای تعریف گردشگری کشاورزی در نظر گرفته شده است هر چند همگی بر این نکته تاکید دارند که رشد و توسعه این نوع گردشگری می‌تواند موجب احیا اقتصاد بیمار در نواحی روستایی شود، اما با این حال اجماع نظر کلی در ارتباط با تعریف دقیق گردشگری کشاورزی بین متخصصین وجود ندارد و به عبارتی، تعریف این نوع گردشگری تابع شرایط خاص و زمینه‌های متنوع نوع فعالیت در کشاورزی است (نیدو^۱ و شارپلی^۲، ۲۰۱۶: ۳). گردشگری کشاورزی به جنبه‌های کشاورزی و گردشگری اشاره داشته و گردشگران را به بازدید از مزارع و مناطق روستایی به‌منظور تفریح و سرگرمی، آموزش و یا مشارکت فعال در فعالیت‌های تولید محصولات کشاورزی و زندگی در مزرعه تشویق می‌کند (نیدزیولکا^۳ و برزوزوسکا^۴، ۲۰۰۹: ۱۰۵؛ چسکی^۵، ۲۰۰۹: ۸۸؛ داس^۶ و راینی^۷، ۲۰۱۰: ۲۶۶؛ هپرن^۸، ۲۰۰۸: ۲۵؛ بیلی^۹، ۲۰۰۹: ۳). چنین گردشگری، تجربه گردشگری مبتنی بر مزرعه را برای بازدیدکنندگانی که به دنبال مهمان‌نوازی سنتی روستایی و دسترسی به طبیعت، فعالیت در فضای باز و تجارب فرهنگی هستند، میسر ساخته و در عین حال به کشاورزان در حفظ پایداری کشاورزی و تنوع بخشیدن به اقتصاد روستایی کمک می‌کند (یانگ^{۱۰}، ۲۰۱۲: ۳۷۰). در طول دهه گذشته گردشگری کشاورزی به‌عنوان یک استراتژی برای کمک به کشاورزان و به‌منظور انطباق آنها با چالش‌های ایجادشده توسط افزایش قیمت‌ها و بنگاه‌های بزرگ، بیشترین توجه را در حوزه گردشگری و ادبیات جامعه‌شناختی دریافت کرده‌است. گردشگری کشاورزی نه تنها به‌عنوان یک استراتژی تنوع اقتصادی در سراسر جهان ترویج یافته بلکه به‌دنبال مجموعه‌ای از اهداف اقتصادی و غیراقتصادی کارآفرینی بوده‌است (والدیویا^{۱۱} و باریپی^۱،

¹ Naidoo

² Sharpley

³ Niedziolka

⁴ Brzozowska

⁵ Chesky

⁶ Das

⁷ Rainey

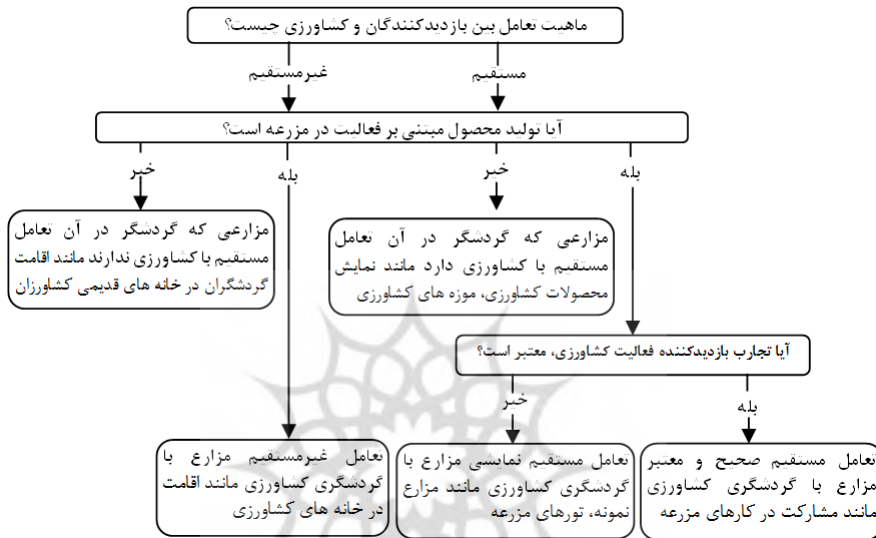
⁸ Hepburn

⁹ Bailey

¹⁰ Yang

¹¹ Valdivia

۲۰۱۴: ۱۹). فیلیپ^۲ (۲۰۱۰) اذعان می‌دارد، گونه‌شناسی گردشگری کشاورزی، ویژگی‌های کلیدی گردشگری کشاورزی را ابتدا شناسایی می‌کند (یک مزرعه کار؛ تماس با فعالیت‌های کشاورزی؛ اعتبار و سندیت تجربه کشاورزی گردشگران) و آنها را به روشی سیستماتیک برای نشان دادن انواعی از گردشگری کشاورزی که ترکیب طیف وسیعی از محصولات است، به کار می‌برد (فیلیپ و همکاران، ۲۰۱۰: ۷۵۷).

شکل (۱): تجدید نظری در گونه‌شناسی گردشگری کشاورزی

منبع: (فلانیگان^۳ و همکاران، ۲۰۱۴: ۳۹۹)

در ارتباط با جامعه محلی، گردشگری بر پایه امکانات روستایی شکل می‌گیرد و می‌تواند تنوع فعالیت‌های کشاورزی مرتبط با گردشگری را در پی داشته باشد (فلایشیر^۴ و آنت^۵، ۲۰۰۵: ۴۹۳؛ بالزنتیس^۶ و دیگران، ۲۰۱۲: ۱). مزارع خانوادگی در کشورهای در حال توسعه، اغلب منابع درآمدی متنوعی دارند که می‌تواند از فعالیت‌های غیرمزرعه‌ای مانند ارائه خدمات تعمیر و نگهداری، صنایع کوچک هم چون صنایع دستی یا سرمایه‌گذاری در هزینه‌های جانبی و حتی هزینه‌های آموزش، می‌تواند برای اعضای خانوار کسب گردد (اندرسون^۷، ۲۰۰۳: ۱۶۶). از سال ۱۹۹۲ میزان زیادی از

¹ Barbieri
² Phillip
³ Flanigan
⁴ Fleischer
⁵ Ant
⁶ Balezentis
⁷ Anderson

زمین‌های روستایی مورد استفاده‌های دیگر قرار گرفته و با کاسته شدن از حمایت قیمت‌ها، کشاورزان مجبور شدند از زمین استفاده‌های دیگری کرده و راه‌های دیگری برای کسب درآمد پیدا کنند (مطیعی لنگرودی و حیدری به نقل از جولیا شاپلی، ۱۳۹۱: ۳)، متنوع سازی مزارع^۱ که شامل فعالیت‌های مختلف گردشگری کشاورزی است (توسعه گردشگری مزرعه، ایجاد فروشگاه‌هایی در محل مزرعه، مراکز اسب سواری، فرآوری مواد غذایی در محل مزارع، شرکت‌های خرید میوه سردرختی) یکی از این راه‌ها می‌باشد (وودز، ۱۳۹۰، ۹۱). به اعتقاد یانگ و نیر، خطر و گردشگری در هم آمیخته اند به طوری که سفرهای فراغتی ذاتاً به خطر متصل اند (یانگ و نیر^۲، ۲۰۱۴: ۳۲۳). کشاورزی به عنوان فعالیت اصلی نواحی روستایی، ذاتاً یک صنعت پرخطر است. مجموعه بسیاری از موارد غیرقابل پیش‌بینی و غیرقطعی بر میلیون‌ها کشاورز، فعالان سایر مشاغل در نواحی روستایی و کسانی که ظاهراً به آنها در امور قانونگذاری، مدیریت قضایی و سایر موارد مرتبط خدمت می‌کنند، تأثیر می‌گذارد (اندرسون، ۲۰۰۳: ۱۶۲). در یک واحد تولیدی یا بهره برداری از زمانی که تصمیم به تولید گرفته می‌شود تا زمان مشخص شدن نتایج یا برداشت محصول، چندین ماه و در بعضی موارد چندین سال به طول می‌انجامد. وقایعی که در این فاصله اتفاق می‌افتد، سبب می‌شود تا انجام فعالیت‌ها، توأم با ریسک و عدم حتمیت باشند. در ایران از آنجایی که بخش کشاورزی از تعداد زیادی واحدهای تولیدی کوچک تشکیل شده، زارعان در یک سال زراعی با قیمت‌ها، عملکردها و هزینه‌های متفاوتی برای محصولات خود روبه‌رو هستند. در برخی حالات نیز با خطر بلاهای طبیعی مواجه می‌شوند. هر چند که نوع و شدت این خطرات، بستگی به وضعیت واحد بهره‌برداری، شرایط جغرافیایی و وضعیت سیاسی و نهادی دارد. مجموعه این مخاطرات طبیعی، اجتماعی و اقتصادی شرایط آسیب‌پذیری را برای تولیدکنندگان این بخش فراهم نموده است که نتیجه نهایی آن باعث بی‌ثباتی درآمد برای تولیدکنندگان می‌باشد (یعقوبی و همکاران، ۱۳۸۶، ۵).

کشاورزان اغلب امکان انتخاب بین راه‌های نسبتاً کم‌خطرتر یا پرخطر را در تولید هر کالایی دارند (فدر^۳، ۱۹۸۰؛ لدرز^۴ و اسمیل^۵، ۱۹۹۱). یکی از موارد، استفاده از کشت و زرعی است که در مقابل تنش‌های آب‌وهوایی مانند خشکسالی مقاوم‌تر هستند (پندی^۶ و همکاران، ۲۰۰۱)؛ به‌طور مشابه سرمایه‌گذاری در اقداماتی برای کنترل خسارت ناشی از آفات و بیماری‌های گیاهی، ممکن است در زمینه کاهش احتمال از بین رفتن محصول مؤثر باشد (هوئرن^۷ و همکاران، ۲۰۰۰). ضعف تنوع بخشی به تولیدات از ریسک‌های شایع در کشاورزی است که برای این چالش ملاحظات مشابهی برای تنوع دادن به فعالیت‌های کشاورزی و مدیریت ریسک به‌کار می‌رود. یک ایده کلیدی

¹ Farm diversification

² Nair

³ Feder

⁴ Leathers

⁵ Smale

⁶ Pandey

⁷ Hoeren

در زمینه تنوع‌بخشی فعالیت‌های کشاورزی مرتبط با بازده کل، انتخاب مجموعه‌ای از اقداماتی است که کمترین همبستگی را با بازده خالص داشته‌باشند (لاکرت^۱ و همکاران، ۲۰۰۰). با این حال میزان توانایی در مقابله با ریسک از طریق تنوع‌بخشی در مزارع، مساله‌ای تجربی است که باید به صورت موردی حل شود. این توانایی‌ها به دلایل متعددی معمولاً کمتر از میزانی است که تصور می‌شود. اول اینکه حتی طرح‌های کشاورزی که هدفشان حداکثر نمودن بازده می‌باشد، اغلب به‌طور منطقی بیش‌ازآنکه یک ریسک را مد نظر قرار دهند، به تنوع بخشی فکر کرده‌اند. ترکیبی از فعالیت‌ها می‌تواند باعث بهترین استفاده از منابع در دسترس، بدون ریسک شود. کشت مخلوط باعث حاصلخیزی بیشتر و چرخه پایدارتر زراعی می‌شود؛ نیروی کار و ماشین‌آلات مورد نیاز برای یک سیستم مخلوط، معمولاً در طول سال توزیع می‌شود که کارآمدی استفاده از منابع را در پی‌دارد؛ چرخه درآمد فصلی، در این روش با داشتن منابع متنوع درآمدی در طول سال زراعی و در مراحل مختلف پر می‌شود. یک راه تجارت زراعی استفاده از وام و پس‌انداز است که می‌تواند در هنگام مواجهه با ریسک کاربرد زیادی داشته باشد (پری^۲ و بیکر^۳، ۱۹۸۴). در بسیاری از کشورها گستره وسیعی از ابزارهای مالی در اختیار کشاورزان قرار دارد، مانند وام‌هایی با نرخ بهره ثابت یا انعطاف‌پذیر (قابل تغییر) به انتخاب فرد، وام‌هایی با شرایط بازپرداخت انعطاف‌پذیر یا کم‌تر انعطاف‌پذیر و حتی روش‌های متنوع همچون تعهدات مالی به کشاورز اجازه می‌دهد، بخشی از سهم سرمایه‌گذار بیرونی را بفروشد. امروزه وقوع خطر و رفتار ریسک‌گریزی در کشاورزی از سوی سیاست‌گذاران درک شده و به‌طور خلاصه مورد بررسی واقع شده‌اند. نوسانات در درآمدهای کشاورزی مخصوصاً بروز فاجعه‌آور ممکن است باعث مشکل در رفاه کشاورزان شود. هم چنین اثرات تکان دهنده مهمی بر خانوارهای روستایی و مشاغل دیگر می‌گذارد. بیشتر از همه، کاهش درآمد کشاورزی، اثرات منفی مضاعفی بر درآمد و اشتغال برای بسیاری از شغل‌های غیرکشاورزی روستایی و شهری دارد (پاول^۴ و مندویل^۵، ۱۹۷۸؛ هگبلید^۶ و هزل^۷، ۱۹۸۹).

نتایج اقتصادی منفی و کاهش گردشگری روستایی در بریتانیا در سال ۲۰۰۱ بعد دیگری از این ارتباطات داخلی مخاطره‌آمیز را نشان می‌دهد. بر اساس مطالعات انجام شده و نیز بر اساس طبقه‌بندی‌هایی که صورت گرفته است، ریسک‌های ادراک شده توسط کشاورزان با تاکید بر منابع خطر طبقه‌بندی می‌شوند (شکل ۲). از این رو انواع ریسک را می‌توان در مؤلفه‌های اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی، طبیعی، تولید و بازار و سیاسی - نهادی طبقه بندی کرد. متغیر وابسته حمایت از توسعه

¹ Luckert

² Barry

³ Baker

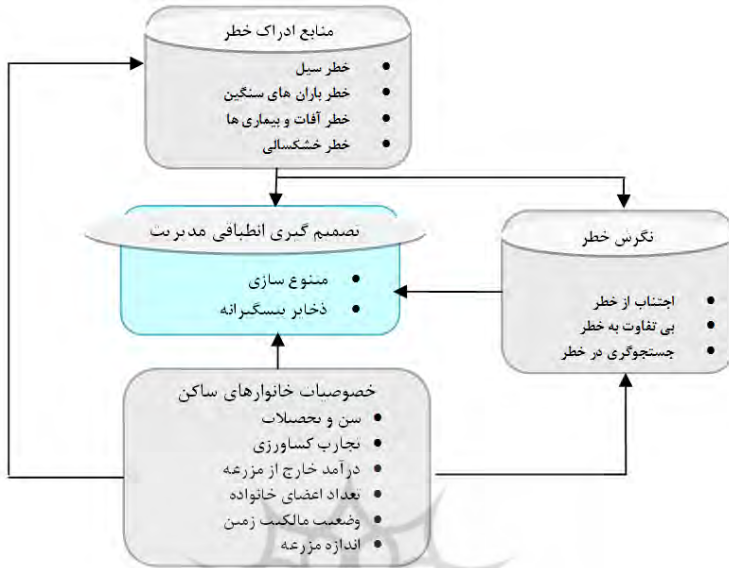
⁴ Powell

⁵ Mandeville

⁶ Haggeblade

⁷ Hazell

گردشگری کشاورزی به عنوان یکی از راه‌های تنوع بخشی و رونق بخش کشاورزی، از ارکان دیگر مدل مفهومی است (شکل ۳).

شکل (۲): ریسک های ادراک شده در بخش کشاورزی

منبع: اوله^۱ و همکاران، ۲۰۱۵: ۲۶۹

شکل (۳): مدل مفهومی تحقیق

منبع: نگارندگان، ۱۳۹۴

^۱ Ullah

روش شناسی تحقیق

روش این تحقیق از نوع توصیفی- تحلیلی مبتنی بر پیمایش میدانی است. اطلاعات مورد نیاز با استفاده از دو شیوه کتابخانه‌ای و میدانی جمع‌آوری شده‌است. ابزار اصلی تحقیق در مطالعات میدانی، پرسش‌نامه محقق ساخت است که بر اساس تجارب موفق منتشر شده در دنیا و طبقه‌بندی شاخص‌ها تدوین شده‌است. روایی سوالات پرسش‌نامه بر اساس دیدگاه متخصصان مربوط به قلمرو موضوعی تحقیق ارزیابی و مورد تایید قرار گرفته و نیز برای سنجش پایایی و اعتبار سوالات پرسش‌نامه از آزمون آلفای کرونباخ استفاده شده که بیانگر پایایی مطلوب سوالات پرسش‌نامه است (جدول ۱). جامعه آماری تحقیق متشکل از سرپرستان خانوارهایی است که در روستاهای منتخب حوضه رودخانه شیروود بخش مرکزی شهرستان تنکابن سکونت داشته و مالک زمین و باغ هستند. از کل سرپرستان خانوار ساکن در این حوضه که ۶۸۸ خانوار هستند با استفاده از فرمول کوکران اقدام به نمونه‌گیری شده‌است. روش نمونه‌گیری تصادفی در دسترس با حجم نمونه ۱۹۳ خانوار (روش کوکران) مورد پرسش قرار گرفته‌اند.

متغیر وابسته تحقیق میزان حمایت کشاورزان از توسعه گردشگری کشاورزی است که تحت تأثیر متغیرهای مستقلی مانند مؤلفه‌های ریسک‌های ادراک شده گردشگری کشاورزی شامل دانش و آگاهی، تمایل به توسعه گردشگری کشاورزی، خطرات اقتصادی، خطرات اجتماعی، خطرات طبیعی، خطرات تولید و بازار و خطرات سیاسی- نهادی است (شکل ۱). به منظور پردازش و تحلیل داده‌ها از نرم افزار آماری SPSS استفاده شده‌است و نیز بر اساس هدف تحقیق و بررسی میدانی اولیه، به منظور جمع‌آوری، تحلیل و استنتاج داده‌ها، بسته به نوع داده، مقیاس متغیرها و اهداف مورد نظر، از روش آماری توصیفی نظیر میانگین رتبه پاسخ‌ها، روش‌های تحلیل آماری نظیر T تک نمونه‌ای، فریدمن و تحلیل مسیر استفاده شده‌است.

جدول (۱): متغیرهای مورد استفاده در فرآیند تحقیق

کرونباخ	شاخص‌ها	مؤلفه‌ها
۰/۸۴	تکرارپذیری مخاطرات، از بین رفتن زمین‌های کشاورزی توسط مخاطرات، آگاهی و شناخت از گردشگری کشاورزی، رضایت از حضور گردشگران در روستا، آگاهی از پیامدهای گردشگری کشاورزی، بهبود وضعیت کشاورزی با ایجاد و توسعه گردشگری کشاورزی، توجه بخش دولتی به کشاورزی با ایجاد و توسعه گردشگری، میزان ظرفیت روستا برای ایجاد گردشگری کشاورزی، توسعه همه جانبه روستا با گسترش گردشگری کشاورزی	دانش و آگاهی
۰/۸۸	تمایل به توسعه گردشگری کشاورزی در منطقه، تمایل آموزش فعالیت‌های کشاورزی به گردشگران در ازای دریافت هزینه، تمایل به سرمایه گذاری در مزارع و باغات برای ایجاد و توسعه گردشگری کشاورزی، تمایل به اختصاص بخشی از مزارع به عنوان اقامتگاه گردشگران برای توسعه گردشگری کشاورزی	تمایل به توسعه گردشگری کشاورزی
۰/۸۶	نحوه قیمت‌گذاری مواد اولیه کشاورزی، شرایط سخت برای دریافت وام کشاورزی، بی‌ثباتی در قیمت محصولات کشاورزی، عدم پرداخت به موقع	خطرات اقتصادی

	مطالبات کشاورزان، میزان درآمد ماهیانه، میزان پس انداز سالیانه، تنوع شغلی در بخش کشاورزی، تنوع کشت، تجاری یا سنتی بودن کشت، اندازه زمین در اختیار	
۰/۷۴	امنیت مزارع و باغات، تمایل به تعامل با گردشگران، اثرات رفتار محیط-زیستی گردشگران بر کشاورزی، اثرگذاری حضور گردشگران در مزارع بر فرهنگ بومی منطقه، بیمه اراضی کشاورزی، عملکرد بیمه، کلاس‌های آموزشی مقابله با مخاطرات کشاورزی	خطرات اجتماعی
۰/۷۶	آفات و بیماری‌ها، باران‌های سنگین، سیلاب، خشکسالی کشاورزی، سرمازدگی و یخبندان، فرسایش خاک، بارش برف، رانش زمین	خطرات طبیعی
۰/۸۴	رضایتمندی از نحوه توزیع منابع کشاورزی، ضعف حمایت از بازار محصولات بومی، خطرات سلامت جسمانی برای نیروی انسانی در زمان فعالیت کشاورزی، خسارات ناشی از بین رفتن ادوات و محصولات کشاورزی، کمبود تقاضای بازارهای خارجی برای محصولات کشاورزی	خطرات تولید و بازار
۰/۷۵	ضعف حمایت‌های دولت از بخش خصوصی، نامشخص بودن سیاست‌های دولت در قبال برخی محصولات و ناپایدار بودن این سیاست‌ها، نوسانات در قیمت محصولات کشاورزی، ضعف قوانین سرمایه‌گذاری در گردشگری کشاورزی	خطرات سیاسی- نهادی

منبع: یعقوبی و همکاران، ۱۳۸۶، ۵؛ مناپیس^۱ و همکاران، ۲۰۱۵: ۷۶؛ گرزپوت^۲، ۲۰۱۲، ۷۸۶؛ جرال^۳ و لینگستد^۴، ۲۰۱۵: ۱۵؛ اندرسون، ۲۰۰۳: ۱۶۲

شناخت عرصه پژوهش

منطقه مورد مطالعه پژوهش، نواحی روستایی حوضه رودخانه شیروود شهرستان تنکابن می‌باشند که از شمال به دریای خزر، از غرب به شهرستان رامسر، از شرق به شهرستان عباس‌آباد و در جنوب آن‌ها نواحی جنگلی و رشته‌کوه‌های البرز واقع شده است که رودخانه شیروود نیز از آنجا سرچشمه می‌گیرد. جمعیت کل این روستاها برابر با ۲۱۷۰ نفر بوده و دارای تعداد ۶۶۸ خانوار هستند (سرشماری نفوس و مسکن، ۱۳۹۰). این نواحی دارای جاذبه‌های طبیعی بسیار و هم‌چنین مزارع و باغات کشاورزی هستند و سالانه پذیرای حجم زیادی از گردشگران از نقاط مختلف کشور می‌باشند. گونه‌شناسی گردشگری این بخش، گردشگری مبتنی بر طبیعت است و به دو شکل عمده گردشگری روزانه عبوری (بدون اقامت شبانه) و خانه‌های دوم می‌باشد. جمعیت روستاهای مورد مطالعه با جزئیات ذکر شده است (جدول ۲).

بر اساس اطلاعات منتشر شده آخرین سرشماری مرکز آمار ایران، از بین ۷ روستای مورد مطالعه در حوضه تیرمرو رود شهرستان تنکابن، روستای کشکو با ۸۷۷ نفر بیشترین جمعیت و روستای کراتچال با ۱۹۲ نفر کمترین جمعیت را دارا می‌باشند. اما بررسی وضعیت اشتغال نشان می‌دهد که در ۶ روستای پلطان، کرات چال، تقی‌آباد، جل آخوند محله و جلیل‌آباد بیشترین شاغلین در بخش

¹ Menapace

² Girdžiūtė

³ Gjerald

⁴ Lyngstad

کشاورزی مشغول فعالیت هستند اما در روستای کشکو با توجه به موقعیت قرارگیری آن در مسیر منطقه نمونه گردشگری دوهزار، بیشتر اشغال در بخش خدمات است.

جدول (۲): وضعیت جمعیتی روستاهای مورد مطالعه بر اساس آمار ۱۳۹۰

نام آبادی	تعداد خانوار	جمعیت			باسواد			شاغلان در گروه فعالیت		
		مرد	زنان	کلی	مرد	زنان	کلی	کشاورزی	صنعت	خدمات
جل آخوندمحله	۸۰	۱۴۳	۱۴۰	۲۸۳	۲۰۰	۱۰۶	۹۴	۳۴	۱۷	۲۶
پلطان	۹۲	۳۳۰	۱۶۹	۴۹۹	۲۳۳	۱۲۷	۱۰۶	۷۳	۱۱	۲۳
تقی آباد	۷۴	۲۵۶	۱۲۷	۳۸۳	۱۸۳	۹۶	۸۷	۴۴	۱۳	۲۷
جلیل آباد	۶۸	۲۳۲	۱۱۷	۳۴۹	۱۶۰	۸۸	۷۲	۵۷	۱۱	۲۴
کرات چال	۶۳	۱۹۲	۱۰۰	۲۹۲	۱۲۸	۶۸	۶۰	۵۹	۸	۱۰
کشکو	۲۹۱	۸۷۷	۴۱۱	۱۲۸۸	۶۶۴	۳۳۱	۳۳۳	۹۷	۸۸	۱۱۹

منبع: مرکز آمار ایران، ۱۳۹۴

مطالعه موقعیت قرارگیری روستای مورد مطالعه نشان می‌دهد که نزدیکی این روستاها به دریا، جنگل و رودخانه، شرایط مناسبی را برای گردشگری روزانه فراهم ساخته است و نیز وجود مزارع برنج، باغات کیوی، انواع مرکبات، چای و گل ظرفیت لازم برای برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری کشاورزی را فراهم ساخته است (شکل ۴).

شکل (۴): نقشه منطقه مورد مطالعه

منبع: نگارندگان، ۱۳۹۴

تجزیه و تحلیل

بر اساس یافته‌های میدانی ۸۹ درصد از کل پاسخگویان را مردان و ۱۱ درصد را زنان تشکیل می‌دهند. میانگین سنی پاسخگویان برابر با ۵۷ سال است. به لحاظ مالکیت مسکن در روستا، ۹۷ درصد کشاورزان مالک و ۳ درصد مستأجر هستند. میانگین درآمد پاسخگویان برابر با ۱۱۵۰۰۰۰ هزار تومان در ماه است. هم چنین سطح سواد پاسخگویان، ۵۲/۵ درصد کمتر از دیپلم، ۳۷ درصد دیپلم، ۷/۵ درصد لیسانس و ۳ درصد فوق لیسانس و بالاتر بوده اند. ۳۴/۵ درصد از پاسخگویان مالک خودرو شخصی و ۶۵/۵ درصد فاقد مالکیت خودرو شخصی می‌باشند. میانگین میزان مالکیت اراضی کشاورزی برابر با ۴۳۷۳/۷۵ و میانگین فاصله زمین‌های کشاورزی تا رودخانه برابر با ۶۷/۳۹ است. همچنین نوع فعالیت کشاورزی در منطقه به ترتیب ۴۵ درصد افراد به باغداری، ۸/۵ درصد دامداری، ۲۵/۵ درصد به زراعت، ۱۶ درصد پرورش گل و ۳ درصد به فعالیت ماهیگیری اشتغال دارند. در ارتباط با نوع محصولات کشت شده نیز ۲۰/۵ درصد چای، ۴۳ درصد برنج، ۳۲ درصد مرکبات، ۳/۵ درصد کیوی و ۱ درصد گل می‌کارند (جدول ۳).

جدول (۳): خصوصیات فردی پاسخگویان

درصد	مشخصات
------	--------

۸۹	مرد	جنس
۱۱	زن	
۹۷	مالک	مالکیت مسکن
۳	مستأجر	
۳۴/۵	بله	مالکیت خودروی شخصی
۶۵/۵	خیر	
۴۵	باغداری	نوع فعالیت کشاورزی
۸/۵	دامداری	
۲۵/۵	زراعت	
۱۶	پرورش گل	
۵	ماهیگیری	
۲۰/۵	چای	نوع محصولات
۴۳	برنج	
۳۲	مرکبات	
۳/۵	کیوی	
۱	گل	
۵۲/۵	کمتر از دیپلم	سطح سواد
۳۷	دیپلم	
۷/۵	کارشناسی	
۳	کارشناسی ارشد و بالاتر	
۴۳۷۳/۷۵		میزان زمین کشاورزی
۶۷/۳۹		فاصله زمین های کشاورزی تا رودخانه
۱۱۵۰۰۰۰ تومان		میانگین درآمد
۵۷ سال		میانگین سن

منبع: یافته‌های میدانی، ۱۳۹۴

به منظور تعمیم یافته‌های به دست آمده از نظرات پاسخگویان به کل جامعه آماری، از روش آماری T تک نمونه‌ای استفاده شده است. در همین راستا تمامی گویه‌های مرتبط با هر مؤلفه با یکدیگر جمع شده و سپس به کمک آزمون T تک نمونه‌ای مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. در ارتباط با مؤلفه دانش و آگاهی یافته‌های آزمون نشان می‌دهد که میانگین به دست آمده برای گویه‌های این مؤلفه برابر با (۳/۰۳) محاسبه شده که با توجه به میانه کل پاسخ‌ها (۳) رقم نسبتاً بالاتری را نشان می‌دهد. بر همین اساس یافته‌ها نشان می‌دهد که مردم منطقه نسبت به گردشگری از دانش و آگاهی کافی برخوردارند چرا که ساکنین این نواحی پس از یک دهه مواجهه با فعالیت‌های گردشگری روستایی، حال چه به صورت روزانه و چه از نوع خانه‌های دوم، اثرات و پیامدهای

گردشگری را درک می‌کنند. هم چنین میزان سطح معناداری (۰/۰۰۰) در این مؤلفه بیانگر معناداری نظرات پاسخگویان در سطح ۹۹ درصد بوده و نشان می‌دهد که به لحاظ ذهنی ادراک مشترکی در این زمینه دارند.

در مورد مؤلفه تمایل به توسعه گردشگری کشاورزی میانگین محاسبه شده گویه‌ها (۳/۲۳) نیز از میانه پاسخ‌ها بیشتر بوده که نمایانگر تمایل بالای پاسخگویان به توسعه گردشگری کشاورزی در نواحی مورد مطالعه می‌باشد اما در رابطه با مؤلفه خطرات اقتصادی میانگین به دست آمده از گویه‌ها (۲/۲۸)، رقم پایین‌تری از میانه کل پاسخ‌ها را نشان می‌دهد که ریسک‌های اقتصادی بالا بوده و وضعیت نامطلوبی در منطقه از دیدگاه کشاورزان وجود دارد. بنابراین ریسک‌های اقتصادی به عنوان تهدیدی در منطقه محسوب می‌شوند. هم چنین میانگین گویه‌های مؤلفه خطرات اجتماعی (۳)، برابر با میانه کل پاسخ‌ها است. بنابراین از دیدگاه جامعه محلی رضایت‌مندی از ریسک‌های اجتماعی در حد مطلوبی است که این نشان می‌دهد ریسک‌های اجتماعی در منطقه مورد مطالعه در سطح پایینی قرار دارد و تهدیدی برای روستاییان به حساب نمی‌آیند.

در ارتباط با مؤلفه خطرات طبیعی، میانگین گویه‌ها (۳/۳۲)، بالاتر از میانه پاسخ‌ها است و نشان می‌دهد که ریسک‌های طبیعی در منطقه بسیار بالا است و به عنوان تهدیدی جدی برای کشاورزی منطقه محسوب می‌شوند مانند ریسک سیلاب که با توجه به استقرار اکثر اراضی کشاورزی منطقه در فاصله کمی از رودخانه، می‌تواند به هنگام وقوع باران‌های سنگین، اثرات منفی بسیاری را بر این اراضی داشته‌باشد. همین‌طور در مؤلفه خطرات تولید و بازار، میانگین گویه‌ها (۳/۲۴) از مقدار میانه پاسخ‌ها بیشتر است که بیانگر آن است که این ریسک‌ها در سطح بالایی قرار دارند و وضعیت نامطلوبی را در زمینه تولیدات و بازارهای کشاورزی نشان می‌دهد و نهایتاً در مؤلفه خطرات سیاسی - نهادی میانگین گویه‌ها (۳/۵۵) مقدار بالاتری از میانه کل پاسخ‌ها را نشان می‌دهد که بیانگر عملکرد نامطلوب مدیریت نهادها و سازمان‌های ذی‌ربط است. هر چند روستاییان در حالت کلی تمایل بالایی برای توسعه گردشگری کشاورزی در منطقه دارند اما وجود ریسک‌های موجود موانعی جدی برای اجرایی کردن تمایلات کشاورزان به حساب آمده و تا زمانی که مدیریت صحیحی در ارتباط این ریسک‌ها صورت نگیرد، روند رشد و توسعه گردشگری کشاورزی به کندی پیش خواهدرفت (جدول ۴).

جدول (۴): نتایج آزمون T تک نمونه‌ای برای ریسک‌های ادراک شده گردشگری کشاورزی

مؤلفه‌ها	مقدار	ارزش t	میانگین	انحراف	خطای	سطح
----------	-------	--------	---------	--------	------	-----

معناداری	استاندارد از میانگین	معیار			t	
۰/۰۰۰	۰/۰۲۸	۰/۳۹۷	۳/۰۳	۳	۱/۲۶	دانش و آگاهی
۰/۰۰۰	۰/۰۳۶	۰/۵۰۳	۳/۲۳	۳	۶/۵۷	تمایل به توسعه گردشگری کشاورزی
۰/۰۰۰	۰/۰۱۹	۰/۲۶۶	۲/۸۶	۳	-۷/۱۶	خطرات اقتصادی
۰/۰۰۰	۰/۰۲۴	۰/۳۴۱	۲/۷۵	۳	۳۰/۶۸	خطرات اجتماعی
۰/۰۰۰	۰/۰۱۶	۰/۲۳۶	۳/۳۲	۳	۱۹/۱۱	خطرات طبیعی
۰/۰۰۰	۰/۰۲۴	۰/۳۴۶	۳/۲۴	۳	۹/۹۱	خطرات تولید و بازار
۰/۰۰۰	۰/۰۴۶	۰/۶۵۴	۳/۵۵	۳	۱۱/۸۳	خطرات سیاسی- نهادی

منبع: یافته‌های میدانی، ۱۳۹۴

نتایج آزمون فریدمن نشان می‌دهد که در مؤلفه دانش و آگاهی، گویه «مخاطرات عامل از بین رفتن زمین‌های کشاورزی» با مقدار (۶/۶۸) در اولویت اول، گویه «مخاطرات به عنوان پدیده‌ای تکرارپذیر» با مقدار (۶/۴۲) در اولویت دوم، «برخورداری از ظرفیت مورد نیاز برای ایجاد گردشگری کشاورزی» با مقدار (۵/۵۹) در اولویت سوم، «ایجاد و توسعه گردشگری کشاورزی عامل بهبود وضعیت کشاورزی» با مقدار (۵/۰۱) در اولویت چهارم، «گسترش گردشگری کشاورزی عامل زمینه توسعه همه جانبه روستاها» با مقدار (۴/۹۴) در اولویت پنجم، «میزان آگاهی از پیامدهای گردشگری کشاورزی» با مقدار (۳/۴۵) در اولویت ششم، «آگاهی و شناخت از گردشگری کشاورزی» با مقدار (۴/۴) در اولویت هفتم، «توجه بخش دولتی به کشاورزی عامل ایجاد و توسعه گردشگری کشاورزی» با مقدار (۴/۲۹) در اولویت هشتم و نهایتاً «رضایت از حضور گردشگران در روستا» با مقدار (۴/۲۲) در اولویت نهم قرار می‌گیرد. هم چنین سطح معناداری محاسبه شده (۰/۰۰۰) بیانگر معنادار بودن یافته‌ها در سطح ۹۹ درصد می‌باشد.

در ارتباط با مؤلفه تمایل به توسعه گردشگری کشاورزی، خروجی‌های آزمون فریدمن بیانگر آن است که گویه «تمایل به آموزش فعالیت‌های مختلف کشاورزی به گردشگران در ازای دریافت هزینه» با مقدار (۲/۹۹) در اولویت اول، «تمایل به سرمایه‌گذاری در مزارع و باغات برای ایجاد و توسعه گردشگری کشاورزی» با مقدار (۲/۵۷) در اولویت دوم، «تبدیل بخشی از مزارع به عنوان اقامتگاه گردشگران» با مقدار (۲/۲۵) در اولویت سوم و گویه «تمایل زیاد به رشد و توسعه گردشگری کشاورزی در منطقه» با مقدار (۲/۱۸) در اولویت چهارم قرار می‌گیرد.

یافته‌های آزمون فریدمن در مورد مؤلفه ریسک اقتصادی نشان می‌دهد که گویه «بی‌ثباتی در قیمت محصولات کشاورزی» با مقدار (۸/۵۲) در اولویت اول، «عدم پرداخت به موقع مطالبات

کشاورزان» با مقدار (۸/۱۴) در اولویت دوم، «شرایط سخت برای دریافت وام کشاورزی» با مقدار (۷/۳۴) در اولویت سوم، «میزان رضایت‌مندی از تنوع محصولات کشت شده» با مقدار (۶/۱) در اولویت چهارم، «میزان رضایت‌مندی از اندازه زمین در اختیار» با مقدار (۵/۵۵) در اولویت پنجم، «میزان رضایت‌مندی از نحوه قیمت‌گذاری نهاده‌های کشاورزی» با مقدار (۵/۲۳) در اولویت ششم، «میزان رضایت‌مندی از نوع کشاورزی» با مقدار (۴/۰۴) در اولویت هفتم، «میزان رضایت‌مندی از تنوع شغلی در بخش کشاورزی» با مقدار (۳/۹۸) در اولویت هشتم، «میزان رضایت‌مندی از پس‌انداز سالیانه» با مقدار (۳/۵۴) در اولویت نهم و «میزان رضایت‌مندی از درآمد ماهیانه» با مقدار (۲/۵۶) در اولویت دهم قرار می‌گیرد.

در زمینه مؤلفه اجتماعی نتایج آزمون فریدمن نشان‌دهنده آن است که گویه «میزان رضایت از عملکرد بیمه» با مقدار (۵/۶۱) در اولویت اول، «میزان اثرگذاری حضور گردشگران در مزارع بر فرهنگ بومی منطقه» با مقدار (۵/۵۶) در اولویت دوم، «رفتار زیست‌محیطی گردشگران به عنوان تهدید کشاورزی» با مقدار (۵/۴۶) در اولویت سوم، «تمایل به بیمه زمین‌های کشاورزی» با مقدار (۵/۲۲) در اولویت چهارم، «تمایل به شرکت در کلاس‌های آموزشی مقابله با مخاطرات کشاورزی» با مقدار (۴/۴۵) در اولویت پنجم، «بی‌اعتمادی کشاورزان نسبت به گردشگران در منطقه» با مقدار (۳/۸) در اولویت ششم، «میزان امنیت مزارع و باغات» با مقدار (۳/۰۳) در اولویت هفتم و گویه «تمایل به تعامل با گردشگران» با مقدار (۲/۸۶) در اولویت هشتم قرار می‌گیرد.

در ارتباط با مؤلفه خطرات طبیعی خروجی آزمون فریدمن بیان می‌کند که گویه «باران‌های سنگین به عنوان تهدیدکننده کشاورزی» با مقدار (۵/۸۷) در اولویت اول، «تهدید سیل در کشاورزی» با مقدار (۵/۸۳) در اولویت دوم، «آفات و بیماری‌ها به عنوان تهدید کشاورزی» با مقدار (۵/۵۹) در اولویت سوم، «تهدید بارش برف بر کشاورزی» با مقدار (۴/۶۲) در اولویت چهارم، «میزان تهدید سرمازدگی و یخبندان بر کشاورزی» با مقدار (۴/۲۵) در اولویت پنجم، «خشکسالی کشاورزی به عنوان تهدیدکننده کشاورزی» با مقدار (۳/۵۴) در اولویت ششم، «فرسایش خاک و تهدید کشاورزی» با مقدار (۳/۳۳) در اولویت هفتم و «تهدید رانش زمین بر کشاورزی» با مقدار (۲/۹۸) در اولویت هشتم قرار می‌گیرد.

نتایج آزمون فریدمن در مورد خطرات تولید و بازار بیانگر آن است که «خطرات سلامت جسمانی برای نیروی انسانی در زمان فعالیت کشاورزی مانند خطر سیل و دیگر خطرات جانی» با مقدار (۴/۲۸) در اولویت اول، «کمبود تقاضای بازارهای خارجی برای محصولات کشاورزی» با مقدار (۳/۷۲) در اولویت دوم، «میزان خسارات ناشی از بین رفتن ادوات و محصولات کشاورزی» با مقدار (۲/۴۴) در اولویت سوم، «میزان رضایت‌مندی از نحوه توزیع منابع کشاورزی» با مقدار (۲/۴۲) در اولویت چهارم و نیز گویه «ضعف حمایت از بازار محصولات بومی» با مقدار (۲/۱۴) در اولویت پنجم قرار می‌گیرد. هم چنین نتایج آزمون فریدمن در رابطه با مؤلفه خطرات سیاسی - نهادی نشان می‌-

دهد که گویه «ضعف قوانین سرمایه‌گذاری در زمینه گردشگری کشاورزی» با مقدار (۲/۶۹) در اولویت اول، «نامشخص بودن سیاست‌های دولت در قبال برخی محصولات و ناپایدار بودن این سیاست‌ها» با مقدار (۲/۵) در اولویت دوم، «ضعف حمایت‌های دولت از بخش خصوصی» با مقدار (۲/۴۴) در اولویت سوم و در آخر گویه «نوسانات در قیمت محصولات کشاورزی» با مقدار (۲/۳۷) در اولویت چهارم قرار می‌گیرد (جدول ۵).

جدول (۵): نتایج آزمون فریدمن برای مؤلفه‌های ریسک‌های ادراک شده گردشگری کشاورزی

مؤلفه	گویه‌ها	میانگین	اولویت	کای اسکوئر	سطح معناداری	درجه آزادی
دانش و آگاهی	مخاطرات پدیده ای تکرارپذیر است.	۶/۴۲	۲	۲۶۳/۱۱	/۰۰۰۰	۸
	مخاطرات می تواند موجب از بین رفتن زمین های کشاورزی شود.	۶/۶۸	۱			
	تا چه میزان از گردشگری کشاورزی آگاهی و شناخت دارید؟	۴/۴	۷			
	از حضور گردشگران در روستای خود چقدر راضی هستید؟	۴/۲۲	۹			
	میزان آگاهی شما از پیامدهای گردشگری کشاورزی چقدر است؟	۳/۴۵	۶			
	توسعه گردشگری کشاورزی تا چه میزان موجب بهبود وضعیت کشاورزی می شود؟	۵/۰۱	۴			
	توسعه گردشگری کشاورزی تا چه میزان موجب توجه بخش دولتی به کشاورزی می شود؟	۴/۲۹	۸			
	تا چه میزان روستای شما از ظرفیت ایجاد گردشگری کشاورزی برخوردار است؟	۵/۵۹	۳			
	گسترش گردشگری کشاورزی تا چه میزان می‌تواند زمینه توسعه روستاها را فراهم کند؟	۴/۹۴	۵			

ادامه‌ی جدول (۵): نتایج آزمون فریدمن برای مؤلفه‌های ریسک‌های ادراک شده گردشگری کشاورزی

مؤلفه	گویه‌ها	میانگین	اولویت	کای اسکوئر	سطح معناداری	درجه آزادی
-------	---------	---------	--------	------------	--------------	------------

ردیف	کد	موضوع	نمره	مخاطرات ادراک شده	
				میانگین	انحراف استاندارد
۲	۰/۰۰۰	۵۷/۴۵	۴	۲/۱۸	تمایل زیادی دارم گردشگری کشاورزی در منطقه رشد و توسعه یابد.
				۲/۹۹	تمایل دارم فعالیت‌های کشاورزی را در ازای دریافت هزینه به گردشگران آموزش دهم.
				۲/۵۷	تمایل به سرمایه گذاری در مزارع و باغات برای ایجاد و توسعه گردشگری کشاورزی دارم.
				۲/۲۵	تمایل دارم برای توسعه گردشگری، بخشی از مزارع را به اقامتگاه گردشگران تبدیل کنم.
۹	۰/۰۰۰	۵۵۹/۶۶	۶	۵/۲۳	میزان رضایتمندی از نحوه قیمت گذاری مواد اولیه کشاورزی (بذر، ماشین آلات کشاورزی)
			۳	۷/۳۴	شرایط سخت برای دریافت وام کشاورزی
			۱	۸/۵۲	بی ثباتی در قیمت محصولات کشاورزی
			۲	۸/۱۴	عدم پرداخت به موقع مطالبات کشاورزان
			۱۰	۲/۵۶	رضایت از درآمد ماهیانه
			۹	۳/۵۴	رضایت از پس انداز سالانه
			۸	۳/۹۸	رضایت از تنوع شغلی در بخش کشاورزی
			۴	۶/۱	رضایت از تنوع محصولاتی که کشت می کنید
			۷	۴/۰۴	رضایت از نوع کشاورزی شما (تجاری یا سنتی)
			۵	۵/۵۵	رضایت از اندازه زمینی که در اختیار دارید
۷	۰/۰۰۰	۳۶۷/۳	۷	۳/۰۳	میزان امنیت مزارع و باغات شما چقدر است؟ (دزدی)
			۸	۲/۸۶	تا چه میزان تمایل به تعامل با گردشگران دارید؟
			۳	۵/۴۶	رفتار زیست محیطی گردشگران، کشاورزی شما را تهدید می کند؟ (از بین بردن محصولات)
			۲	۵/۵۶	حضور گردشگران در مزارع شما تا چه میزان بر فرهنگ بومی منطقه اثر گذار است؟
			۴	۵/۲۲	تا چه میزان تمایل دارید زمین‌های کشاورزی خود را بیمه کنید؟
			۱	۵/۶۱	در صورت استفاده از خدمات بیمه، تا چه میزان از عملکرد بیمه رضایت دارید؟
			۵	۴/۴۵	چه میزان تمایل دارید در کلاس‌های آموزشی مقابله با مخاطرات کشاورزی شرکت کنید؟
			۶	۳/۸	بی اعتمادی کشاورزان نسبت به گردشگران در منطقه

ادامه‌ی جدول (۵): نتایج آزمون فریدمن برای مؤلفه‌های ریسک‌های ادراک شده گردشگری کشاورزی

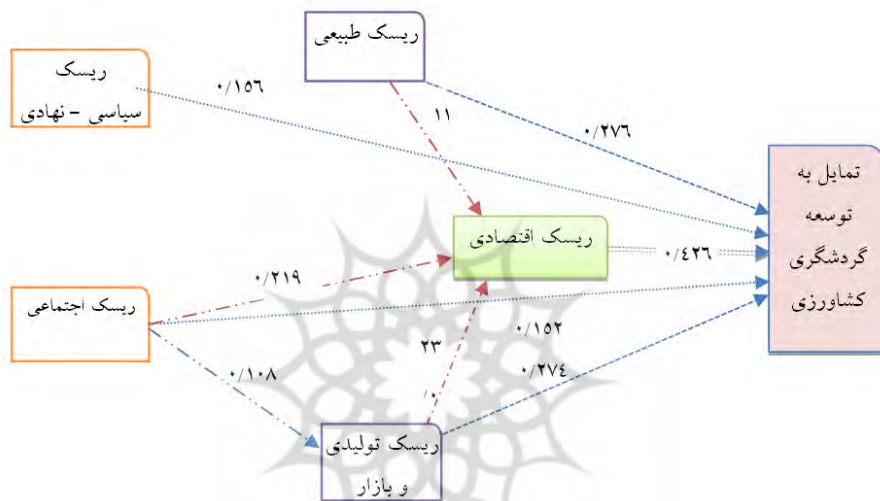
مؤلفه	گویه‌ها	میانگین	اولویت	کای اسکور	سطح معناداری	درج آزادی
-------	---------	---------	--------	-----------	--------------	-----------

۷	/./	۳۷۰/۰۶	۳	۵/۵۹	آفات و بیماری‌ها تا چه میزان کشاورزی شما را تهدید می‌کند؟	خطرات طبیعی
			۱	۵/۸۷	باران‌های سنگین تا چه میزان کشاورزی شما را تهدید می‌کند؟	
			۲	۵/۸۲	سیلاب تا چه میزان کشاورزی شما را تهدید می‌کند؟	
			۶	۳/۵۴	خشکسالی کشاورزی تا چه میزان کشاورزی شما را تهدید می‌کند؟	
			۵	۴/۲۵	سرمزدگی و یخبندان تا چه میزان کشاورزی شما را تهدید می‌کند؟	
			۷	۳/۳۳	فرسایش خاک تا چه میزان کشاورزی شما را تهدید می‌کند؟	
			۴	۴/۶۲	بارش برف تا چه میزان کشاورزی شما را تهدید می‌کند؟	
			۸	۲/۹۸	رانش زمین تا چه میزان کشاورزی شما را تهدید می‌کند؟	
۴	/./	۳۲۷/۹۶	۴	۲/۴۲	میزان رضایتمندی شما از نحوه توزیع منابع کشاورزی مانند بذر	خطرات تولید و بازار
			۵	۲/۱۴	ضعف حمایت از بازار محصولات بومی (مرکبات، برنج، چای و کیوی)	
			۱	۴/۲۸	خطرات سلامت جسمانی برای نیروی انسانی در زمان فعالیت کشاورزی مانند سیلاب	
			۳	۲/۴۴	میزان خسارات ناشی از بین رفتن ادوات و محصولات کشاورزی	
			۲	۳/۷۲	کمبود تقاضای بازارهای خارجی برای محصولات کشاورزی	
۶	/./	۷/۵۲	۳	۲/۴۴	ضعف حمایت‌های دولت از بخش خصوصی	سیاسی - نهادی خطرات
			۲	۲/۵	نامشخص بودن سیاست‌های دولت در قبال برخی محصولات و ناپایدار بودن آن‌ها	
			۴	۲/۳۷	نوسانات در قیمت محصولات کشاورزی	
			۱	۲/۶۹	ضعف قوانین سرمایه‌گذاری در زمینه گردشگری کشاورزی	

منبع: یافته‌های میدانی، ۱۳۹۴

برای پیش‌بینی اثرگذاری مؤلفه‌های پنجگانه مستقل یعنی ریسک‌های طبیعی، ریسک‌های سیاسی - نهادی، ریسک‌های اقتصادی، ریسک‌های تولیدی و ریسک‌های اجتماعی - فرهنگی از رگرسیون و تحلیل مسیر استفاده شده است. نتایج تحلیل مسیر نشان می‌دهد که در مرحله اول ریسک‌های درک شده اقتصادی با بتای محاسبه شده (۰/۴۲۶) بیشترین تأثیر را داشته است. این در حالی است که مشاهدات میدانی و مصاحبه با کشاورزان نیز نشان می‌دهد که ریسک‌های مالی مانند وضعیت درآمدی، پس‌انداز، عدم خرید تضمینی محصولات کشاورزی توسط دولت، هزینه بالای تولید محصولاتی مانند برنج، بیشترین تأثیر منفی را در راستای عدم تمایل کشاورزان برای توسعه

گردشگری کشاورزی داشته است و نیز ریسک‌های طبیعی به خصوص وقوع سیلاب‌های ناگهانی نیز تأثیر زیادی بر عدم تمایل گردشگران در سرمایه‌گذاری برای گردشگری کشاورزی دارد. در سال‌های اخیر وقوع سیلاب‌هایی که تقریباً در تمامی فصول به جز فصل تابستان در حوضه مورد مطالعه اتفاق می‌افتد، موجب تخریب محصولات و حتی امکانات کشاورزی و تخریب اراضی روستاییان شده است. بتای محاسبه شده (۰/۲۷۶) مبین این مدعا است که ریسک‌های طبیعی مانند کم آبی، سیلاب، فرسایش خاکی و مانند آن تأثیر زیادی در نگرش کشاورزان عدم تمایل آنها برای توسعه گردشگری کشاورزی دارد.

شکل (۵): نمودار تحلیل مسیر تأثیرگذاری ریسک‌های ادراک شده بر تمایل به توسعه گردشگری کشاورزی
منبع: نگارندگان، ۱۳۹۴

برای پیش‌بینی و درک کل اثرگذاری یعنی مسیرهای مستقیم و غیرمستقیم مشخص شده در شکل ۵ و نیز اطلاعات جدول ۶، می‌توان اذعان داشت که ریسک‌های اقتصادی بیشترین تأثیر را در توسعه گردشگری کشاورزی دارد (۰/۴۳۶)، زیرا نگرانی از وضعیت اقتصادی و بازگشت سرمایه، عدم ثبات بازار محصولات کشاورزی، شرایط سخت برای دریافت وام کشاورزی در راستای توسعه وضعیت کشاورزی و نیز اندازه مزارع و باغات کشاورزی به عنوان مهم‌ترین ریسک‌های اقتصادی در راستای توسعه گردشگری کشاورزی می‌باشد. نتایج نشان می‌دهد که ریسک‌های سیاسی - نهادی با بتای (۰/۱۵۷) کمترین تأثیر را در عدم تمایل یا تمایل کشاورزان برای توسعه گردشگری کشاورزی دارد (جدول ۶).

جدول (۶): نتایج تحلیل مسیر برای درک اثرگذاری متغیرهای مستقل در وابسته

ردیف	انواع ریسک	اثر مستقیم	اثر غیرمستقیم	اثر کل
۱	ریسک های طبیعی	۰/۲۷۶	۰/۰۵۰	۰/۳۲۶
۲	ریسک های اقتصادی	۰/۴۲۶	-	۰/۴۲۶
۳	ریسک های اجتماعی - فرهنگی	۰/۱۵۲	۰/۱۲۲	۰/۲۷۴
۴	ریسک های تولید و بازار	۰/۲۷۴	۰/۰۹۷	۰/۳۷۱
۵	ریسک های سیاسی - نهادی	۰/۱۵۷	-	۰/۱۵۷

منبع: یافته‌های میدانی، ۱۳۹۴

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

توسعه گردشگری کشاورزی منوط به توسعه کشاورزی است و فعالیت‌های کشاورزی نیز با ریسک همراه است. همان‌طور که ذکر شد، انواع ریسک‌های اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی، تولید و بازار و ریسک‌های سیاسی - نهادی می‌توانند اثرات بسیاری بر بخش کشاورزی داشته باشند. نتایج تحقیق نشان می‌دهد با توجه به اینکه در بیشتر نقاط کشور، کشاورزی از نوع خانوادگی و سنتی است، از امکانات محدودی برای مدیریت ریسک‌ها برخوردار است؛ به‌طوری که ریسک‌های اقتصادی مانند نوسانات بازار، عدم اطمینان کامل از کسب درآمدهای بالا از سرمایه‌گذاری در زمینه گردشگری کشاورزی به عنوان چالش‌های اساسی بر نگرش کشاورزان نسبت به توسعه گردشگری کشاورزی تأثیرگذار هستند و بر اساس دیدگاه کشاورزان، از بین متغیرهای اقتصادی، متغیر بی‌ثباتی در قیمت محصولات کشاورزی و متغیر عدم پرداخت به موقع مطالبات کشاورزان اثرات بیشتری وضعیت اقتصادی آنها داشته و عملاً قدرت ریسک‌پذیری آنها را برای ایجاد و توسعه گردشگری کشاورزی در روستا، کاهش می‌دهد. در این راستا نتایج این مطالعه را می‌توان با نتایج بررسی گیرزوتویچ^۱ (۲۰۱۲) با عنوان (خطرات کشاورزی و فرصت‌های بررسی یکپارچه آنها) مبنی بر تأثیر گذاری بالای ریسک اقتصادی دانست.

در رابطه با ریسک‌های اجتماعی، در حالت کلی در منطقه مورد مطالعه ریسک‌های اجتماعی به نسبت سایر ریسک‌ها در سطح پایین‌تری قرار دارد، چرا که منطقه مورد مطالعه به لحاظ جغرافیایی در موقعیتی واقع شده‌است که از اقلیم مناسب، حاصلخیزی خاک، پراکنش مطلوب جمعیت، فاصله کم از شهر که تمام این عوامل موجبات شکل‌گیری و رشد گردشگری در دهه اخیر در منطقه را فراهم کرده و سبب توسعه‌یافتگی نسبی در این نواحی شده‌است که این امر در کاهش ریسک‌های اجتماعی منطقه اثرگذار بوده‌است به‌طوری‌که یافته‌های تحقیق بیانگر آن است که از بین متغیرهای اجتماعی، دو متغیر بی‌اعتمادی کشاورزان نسبت به گردشگران و میزان امنیت مزارع و باغات در

^۱ Girdziute

اولویت‌های آخر قرار می‌گیرند. در این راستا نیز نتایج مطالعات (یعقوبی و همکاران، ۱۳۸۶) با عنوان «بیمه محصولات کشاورزی: راهکاری مناسب در مدیریت ریسک» منطبق بر اهمیت تأثیرگذاری ریسک‌های اجتماعی در توسعه فعالیت‌های کشاورزی است.

ریسک‌های طبیعی به لحاظ اثرگذاری بر فعالیت‌های کشاورزی از اهمیت بالایی برخوردارند. بر اساس نتایج به دست آمده از پژوهش، متغیرهای باران‌های سنگین، سیل و آفات و بیماری‌ها در اولویت‌های اول قرار می‌گیرند و با توجه به اقلیم منطقه این ریسک‌ها بیشترین خسارات را به بخش کشاورزی وارد می‌کنند به طوری که در سال‌های اخیر سیلاب‌های بسیاری در حوضه رودخانه شیروود سبب تخریب اراضی و از بین رفتن محصولات کشاورزی شده‌است و تا زمانی که برنامه‌ریزی و مدیریتی حساب شده در ارتباط با ریسک‌ها صورت نگیرد، هم کشاورزان نگرشی منفی به ایجاد و توسعه گردشگری کشاورزی خواهند داشت و هم امکانات محدودتری برای توسعه این نوع خاص گردشگری فراهم خواهد شد. نتایج این مطالعات با تحقیق هی و دیگران با عنوان «ریسک‌های محیطی - اکولوژیکی هوازدگی خاک در چین» (هی^۱ و دیگران، ۲۰۱۵) در زمینه ریسک‌های طبیعی، انطباق دارد.

یافته‌های تحقیق در رابطه با ریسک‌های تولید و بازار بیانگر آن است که این ریسک‌ها پس از ریسک‌های اقتصادی، بیشترین تأثیر را بر تمایلات کشاورزان به توسعه گردشگری کشاورزی دارد زیرا کشاورزان به دلیل سطح اقتصادی پایین و ضعف حمایت از بازار محصولات بومی (مرکبات، برنج، چای و کیوی)، خطرات سلامت جسمانی کشاورزان خسارات وارد شده به ادوات و محصولات کشاورزی، کمبود تقاضای بازارهای خارجی برای محصولات کشاورزی، به سرمایه‌گذاری در زمینه گردشگری کشاورزی بی‌اعتماد بوده و بدون سرمایه‌های پشتیبان قدرت ریسک‌پذیری نخواهند داشت.

هم چنین در ارتباط با خطرات سیاسی - نهادی یافته‌ها نشان می‌دهد که از دیدگاه روستاییان عملکرد نهادها و سازمان‌های مرتبط با کشاورزی کمترین تأثیر را در ایجاد و توسعه گردشگری کشاورزی دارند. ضعف حمایت‌های دولت از بخش خصوصی، نامشخص بودن سیاست‌های دولت در قبال برخی محصولات و ناپایدار بودن این سیاست‌ها، نوسانات در قیمت محصولات کشاورزی و در نهایت ضعف قوانین سرمایه‌گذاری در زمینه گردشگری کشاورزی در راستای پیوند منطقی بین توسعه کشاورزی و گردشگری، موجب تغییرات گسترده کاربری اراضی و تضعیف کشاورزی شده- است.

^۱ He

منابع

۱. اردستانی، محسن (۱۳۸۷). مبانی گردشگری روستایی، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی: سازمان چاپ و انتشارات.

۲. مطیعی لنگرودی، سیدحسن و حیدری، زهرا (۱۳۹۱). تبیین قابلیت های گردشگری کشاورزی بر اساس دیدگاه گردشگران (مطالعه موردی: دهستان بلده شهرستان تنکابن)، فصلنامه برنامه ریزی و توسعه گردشگری، سال ۱، شماره ۳: ۱۱-۳۵.
۳. وودز، مایکل (۱۳۹۰). *جغرافیای روستایی (فرآیندها، واکنشها و تجربه های بازساخت روستایی)*، مترجمین: محمدرضا رضوانی و صامت فرهادی. چاپ اول، انتشارات دانشگاه تهران.
۴. یعقوبی، ابوالحسن و چیذری، محمد و فعلی، سعید (۱۳۸۶). بیمه محصولات کشاورزی: راهکاری مناسب در مدیریت ریسک، ششمین کنفرانس اقتصاد کشاورزی، انجمن اقتصاد کشاورزی ایران، دانشگاه فردوسی مشهد.
5. Anderson, Jock R. (2003). Risk in rural development: challenges for managers and policy makers, **Agricultural Systems**, 75: 161-197.
6. Baležentis, Tomas, Kriščiukaitienė, I., Baležentis, A. and Garland R. (2012). Rural tourism development in Lithuania (2003-2010) - A quantitative analysis, **Tourism Management Perspectives**, 2-3: 1-6.
7. Barry, P.J. & Baker, C.B. (1984). Financial response to risk in agriculture. In: Barry, P.J. (Ed.), **Risk Management in Agriculture**, Iowa State University Press, Ames, 183-198.
8. Brelik, A. (2011). Agri-tourism activity as example of diversification of agriculture, **Oeconomia**, 10(2): 19-27.
9. Chesky, A. (2009). Can agri-tourism save the family farm in Appalachia? A study of two historic family farms in Valle Crucis, North Carolina. **Journal of Appalachian Studies**, 15(1 and 2): 87-98.
10. Demonja, D. and Bacac, R. (2011). Agri-tourism development in Croatia, **Studies in Physical Culture and Tourism**, 18(4): 363-70.
11. Feder, G. (1980). Farm size, risk aversion and the adoption of new technology under uncertainty, **Oxford Economic Papers**, 32(2): 263-83.
12. Flanigan, S., Blackstock, K. and Hunter, C. (2014). Agritourism from the perspective of providers and visitors: a typology-based study, **Tourism Management**, 40: 394-405.
13. Fleischer, A. and Tchetchik, A. (2005). Does rural tourism benefit from agriculture?, **Tourism Management**, 26: 493-501.
14. Girdžiūtė, L. (2012). Risks in agriculture and opportunities of their integrated evaluation, **Procedia-Social and Behavioral Sciences**, 62: 783-790.
15. Gjerald, O. and Lyngstad, H. (2015). Service risk perceptions and risk management strategies in business-to-business tourism partnerships, **Tourism Management Perspectives**, 13: 7-17.
16. Haggeblade, S. and Hazell, P. (1989). Agricultural technology and non-farm growth linkages, **Agricultural Economics**, 3(4): 345-364.
17. He, Q. and Zhou, J. (2015). Soil weathering-water environment-ecological risks in Hanjiang River Basin, China, **Quaternary International**, Vol. 380-381: 1-8.
18. Huirne, R.B.M., Meuwissen, M.P.M., Hardaker, J.B. and Anderson, J.R. (2000). Risk and risk management in agriculture: an overview and empirical results, **International Journal of Risk Assessment and Management**, Vol. 1, (1/2): 125-136.
19. Leathers, H.D. and Smale, M. (1991). A Bayesian approach to explaining sequential adoption of components of a decision package, **American Journal of Agricultural Economics**, 73(3): 734-42.

20. Luckert, M.K., Wilson, J., Adamowicz, V. and Cunningham, A.B. (2000). Household resource allocations in response to risks and returns in a communal area of Western Zimbabwe, **Ecological Economics**, 33(3): 383–394.
21. Menapace, L., Colson, Gregory and Raffaelli R. (2015). Climate change beliefs and perceptions of agricultural risks: An application of the exchangeability method, **Global Environmental Change**, No. 35: 70–81.
22. Naidoo, P. and Sharpley, R. (2016), Local perceptions of the relative contributions of enclave tourism and agritourism to community well-being: The case of Mauritius, **Journal of Destination Marketing & Management**, 5(1): 16-25.
23. Nechar, M.C., Roma'n G.M., Guerrero M.O. and Bustamante L.E.T. (2015). Endogenous practices Aculco agritourism, Mexico, based on the valuation of the cultural patrimony of their plantations (Haciendas), **Tourism in Latin America**, Chapter 10: 175-190.
24. Niedziolka, A. and Brzozowska, A. (2009). Aspects of agri-tourism management in Malopolska Voivodeship, Annals of the University of Petroșani, **Economics**, 9(4): 105-112.
25. Ostling B.S. (2009). **In Search of Sustainable Tourism: Green Policies and Innovations in the Fifty United States**, ProQuest Dissertations and Theses.
26. Pandey, S., Behura, D.D., Villano, R. and Naik D. (2001). Economic cost of drought and farmers' coping mechanisms: A study of rained rice systems in eastern India (Unpublished paper). IRRI, Los Baños.
27. Polucha, I., Omer Elkhatib, A. and Žukovskis, J. (2011). Organizational aspects of the arrangement and design of green space and infrastructure in the agri-tourism farms: the case study from North-Eastern Poland, Management theory and studies for rural business and infrastructure development, **Research papers**, 1(25): 200-207.
28. Powell, R.A. and Mandeville, T.D. (1978). Analysis of sector interactions and stability in a rural region of NSW, **Economic Record**. 54: 239–255.
29. Das, R., Biswa, Daniel and Rainey V. (2010). Agri-tourism in the Arkansas Delta Byways: Assessing the Economic Impacts, **International Journal of Tourism Research**, 12: 265–280.
30. S. T. Hepburn, E. (2008). Agri-tourism as a viable strategy for economic diversification: A0 case study analysis of policy options for the Bahamas, to obtain for the Degree Doctor of Philosophy Policy Studies, **Graduate School of Clemson University**, Supervisor: Dr. Robert Smith
31. Su, B. (2011). Rural tourism in China, **Tourism Management**, 32: 1438-1441.
32. Ullah, R., Jourdain, D.P., Shivakoti, G. and Dhakal, S. (2015). Managing catastrophic risks in agriculture: Simultaneous adoption of diversification and precautionary savings, **International Journal of Disaster Risk Reduction**, 12: 268–277.
33. Valdivia, C. and Barbieri, C. (2014). Agri-tourism as a sustainable adaptation strategy to climate change in the Andean Altiplano, **Tourism Management Perspectives**, 11: 18–25.
34. Yang, L. (2012). Impacts and Challenges in Agri-tourism Development in Yunnan, China, **Tourism Planning & Development**, 9(4): 369–381.
35. Yang, C.L. and Nair, V. (2014). Risk perception study in tourism: Are we really measuring perceived risk?, **Procedia - Social and Behavioral Sciences**, 144: 322 – 327.
36. Sharon, P., Hunter, C. and Blackstock, K. (2010). A typology for defining agritourism, **Tourism Management**, 31: 754–758.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی